

Vývoj a analýza nutričního hodnocení spotřeby potravin v ČR

Ing. Olga Štiková, ÚZEI
Ing. Ilona Mrháková, ÚZEI

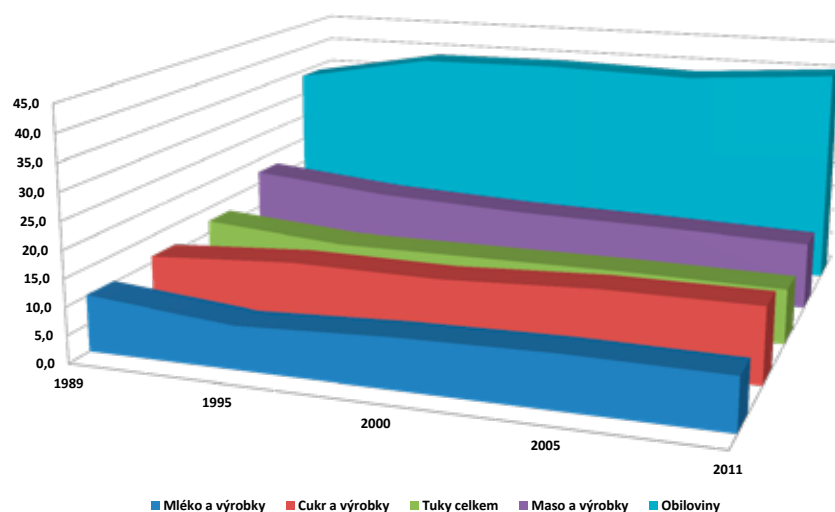
Abstrakt

Z analýzy dlouhodobého vývoje nutričního hodnocení vyplývá, že k nejvýraznějším změnám došlo v prvních porevolučních letech, v dalším období byly změny podstatně mírnější. Tento vývoj úzce koresponduje jak s nejvýznamnější změnou v celkové spotřebě (tj. zvýšení spotřeby rostlinných a snížení spotřeby živočišných potravin), tak i se spotřebou konkrétního sortimentu potravin. Na příjmu energie se nejvíce podílejí výrobky z obilovin a jejich podíl roste. Ve vývoji příjmu bílkovin je patrná podstatná změna: podíl bílkovin z masa na celkovém příjmu bílkovin se přesunul na druhé místo a naopak podíl bílkovin z obilovin je na prvním místě. Celkový příjem tuků se značně snížil, na prvním místě je v současné době podíl z tuků-potravin. Na příjmu sacharidů se po celé období nejvíce podílejí výrobky z obilovin a tento podíl se zvyšuje. Na celkovém příjmu železa se nejvíce podílejí výrobky z obilovin a jejich podíl vykazuje rostoucí trend, na druhém místě je maso, jehož podíl klesá. Hlavními zdroji vápníku jsou mléko a mléčné výrobky. Na příjmu vitamínu A se podílejí především mléko a mléčné výrobky, zelenina a maso. Vitamin B₁ je přijímán zejména z výrobků z obilovin, vitamin B₂ z výrobků z mléka. Na příjmu vitamínu C se podílejí ovoce a zelenina, u kterých podíl z celkového příjmu roste, a dále brambory, u nichž naopak klesá.

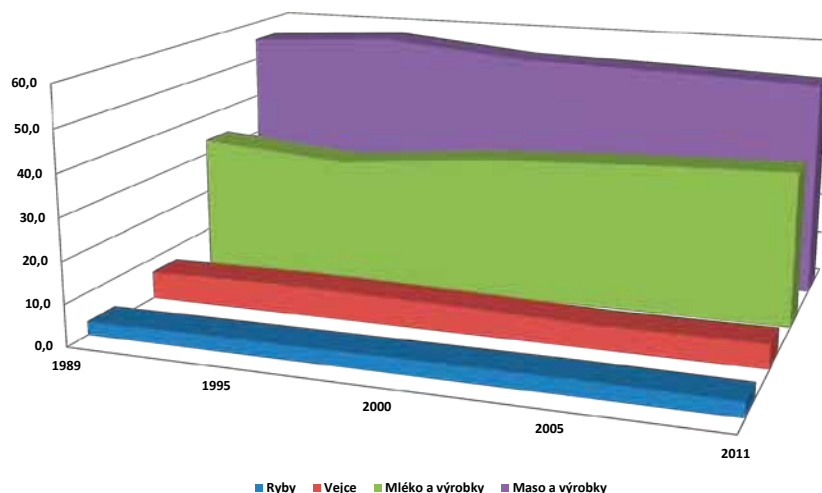
Nutriční hodnocení spotřeby potravin informuje o reálném stavu výživy obyvatelstva v ČR. Vzhledem k dlouhodobé absenci oficiálních údajů o spotřebě potravin pro nutriční hodnocení ze strany ČSÚ (od počátku roku 1990) vycházíme při našich výpočtech z odhadů spotřeby jednotlivých potravin a potravinových skupin vhodných pro tyto výpočty (ÚZEI) a nutričních hodnot potravin vydaných SPV (1). Přesto, že se jedná o orientační propočty nutričního hodnocení spotřeby potravin, výsledky umožňují sledovat, analyzovat a hodnotit vývoj příjmu energie a živin a odhalovat disproporce ve výživě našeho obyvatelstva.

Věnovali jsme se nejen posouzení celkového vývoje nutričního hodnocení spotřeby potravin, ale, a to především, vývoji podílu změn v příjmu jednotlivých potravinových komodit na celkovém příjmu konkrétních nutričních faktorů. Jde o analýzu vývoje za celé porevoluční období, tj. od roku 1989 do roku

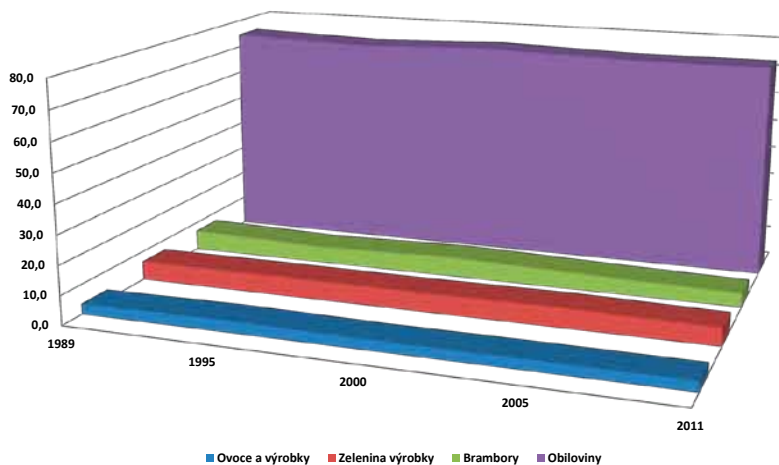
Graf 1 - Vývoj podílu příjmu energie z nejdůležitějších komodit na příjmu energie celkem

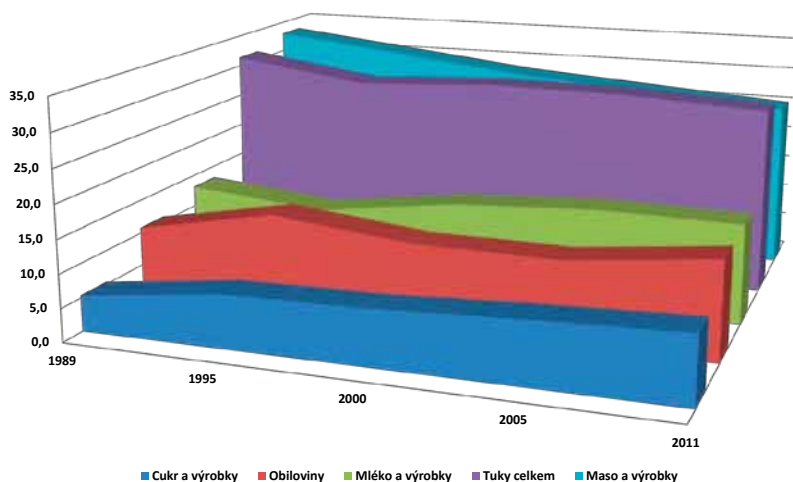
Graf 2 - Vývoj podílu příjmu živočišných bílkovin z nejdůležitějších komodit na jejich celkovém příjmu

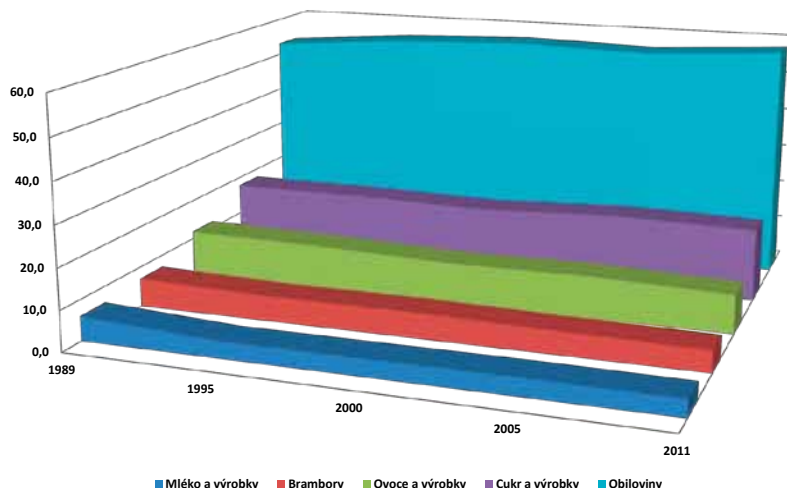
Graf 3 - Vývoj podílu příjmu rostlinných bílkovin z nejdůležitějších komodit na jejich celkovém příjmu

Graf 4 - Vývoj podílu příjmu tuků z nejdůležitějších komodit na jejich celkovém příjmu

Graf 5 - Vývoj podílu příjmu sacharidů z nejdůležitějších komodit na jejich celkovém příjmu

2011, (poslední data o spotřebě potravin – lit. 2 - v pětiletých intervalech). Hodnotili jsme vývoj příjmu následujících nutričních faktorů: energie, bílkoviny, tuky, sacharidy, vápník, železo, vitamin A, vitamin B₁, vitamin B₂, vitamin C.

Z dlouhodobé analýzy nutričního hodnocení potravin v ČR vyplývá, že k nejvýraznějším změnám u všech sledovaných nutričních faktorů došlo v prvních porevolučních letech. Tyto změny samozřejmě značně korespondují se změnami ve spotřebě potravin. V dalším období byly změny ve vývoji jednotlivých nutričních faktorů i spotřeby potravin podstatně mírnější. Kromě toho ve vývoji nutričního hodnocení spotřeby potravin hrála významnou roli změna spotřeby uvnitř potravinových komodit, tj. změna ve spotřebě konkrétního sortimentu potravin. Vývoj podílu příjmu jednotlivých sledovaných nutričních faktorů tak ovlivnil nejen celkový vývoj spotřeby, ale i vývoj změn ve spotřebě konkrétního sortimentu potravin.

Z hlediska vývoje spotřeby i nutričního hodnocení ve sledovaném období hraje obecně nejdůležitější roli snížení spotřeby potravin živočišného původu a růst spotřeby rostlinných produktů, ovšem ani vývoj spotřeby uvnitř potravinových skupin není zanedbatelný.

Na celkovém příjmu **energie** se nejvíce podílejí výrobky z obilovin a jejich podíl roste. V první polovině sledovaného období byly na druhém místě z hlediska podílu příjmu energie maso a masné výrobky, od roku 2005 se na druhé místo posunula skupina cukr a cukrovinky (i když podíl energie z těchto potravinových skupin se za sledované období příliš nelišil).

Celkově se nejvýrazněji snížil podíl příjmu energie z masa a masných výrobků (o 25,8 %), ovšem pokles spotřeby byl podstatně mírnější. Z hodnocení potravinové skupiny maso a masné výrobky je zřejmé, že snížení spotřeby této komodity představovalo mírnější pokles příjmu energie, ale i tuku, v důsledku výrazné změny spotřeby uvnitř této potravinové skupiny. Tato disproporce je dána značným zvýšením spotřeby drůbeže a naopak poměrně podstatným snížením spotřeby hovězího i vepřového masa. Drůbeží maso obsahuje podstatně méně energie i tuku než ostatní druhy masa. Proto je logické, že se výrazněji snížil příjem energie i tuku z masa a masných výrobků než jeho celková spotřeba.

Naopak došlo ke zvýšení podílu energie z luštěnin (o 72,8 %), cukru a výrobků z cukru (o 26,8 %) i výrobků z obilovin

(o 23,9 %). Spotřeba luštěnin se sice značně zvýšila, ovšem vzhledem k jejich malému významu ve spotřebě ani tak výrazné zvýšení spotřeby této skupiny nemůže ovlivnit celkový příjem energie (ani ostatních nutričních faktorů). Naopak i mírné zvýšení spotřeby výrobků z obilovin významně ovlivňuje podíl příjmu energie (a rovněž dalších nutričních faktorů).

Za celé sledované období se celkový příjem **bílkovin** snížil jen velmi mírně (o 0,8 %), zásadně se však změnilo zastoupení živočišných a rostlinných bílkovin.

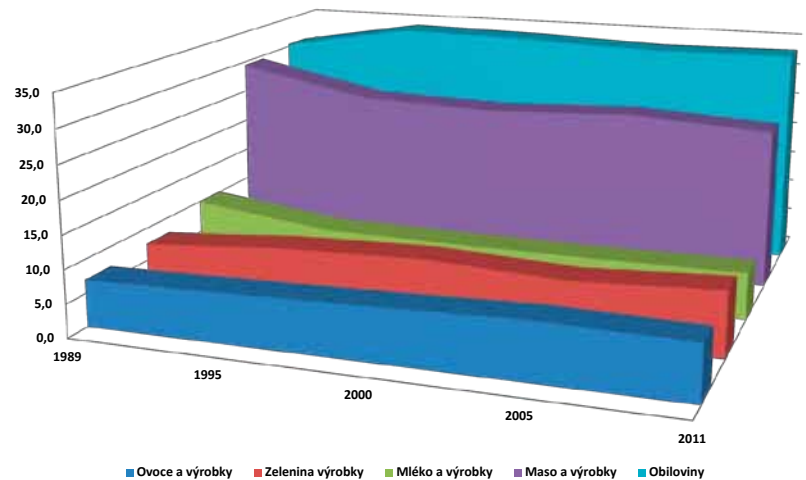
Na celkovém příjmu bílkovin měl v roce 1989 ze všech potravinových skupin nejvyšší podíl příjem bílkovin z masa a masných výrobků, na druhém místě byly výrobky z obilovin, na třetím místě mléko a mléčné výrobky. V dalších letech se pořadí změnilo a na příjmu bílkovin se nejvíce podílely výrobky z obilovin, na druhém místě maso a masné výrobky a podíl bílkovin z mléka a mléčných výrobků zůstal na třetím místě.

Poměrně značně se rovněž snížil podíl příjmu bílkovin z tuků-potravin. Přitom celková spotřeba tuků-potravin se snížila podstatně mírněji. Příčinou této disproporce je vývoj spotřeby uvnitř potravinové skupiny tuky. Výrazně se totiž snížila spotřeba živočišných tuků, které obsahují více bílkovin, a stoupla spotřeba rostlinných jedlých tuků a olejů. Naproti tomu došlo k mírnému zvýšení podílu bílkovin z výrobků z cukru, u nichž se rovněž značně změnil sortiment spotřeby; především významně vzrostla spotřeba kakaových a cukrářských výrobků (obsahují další ingredience, např. mléko, smetanu, ořechy, tuky apod.). Zvýšil se také podíl bílkovin z luštěnin a výrobků z obilovin.

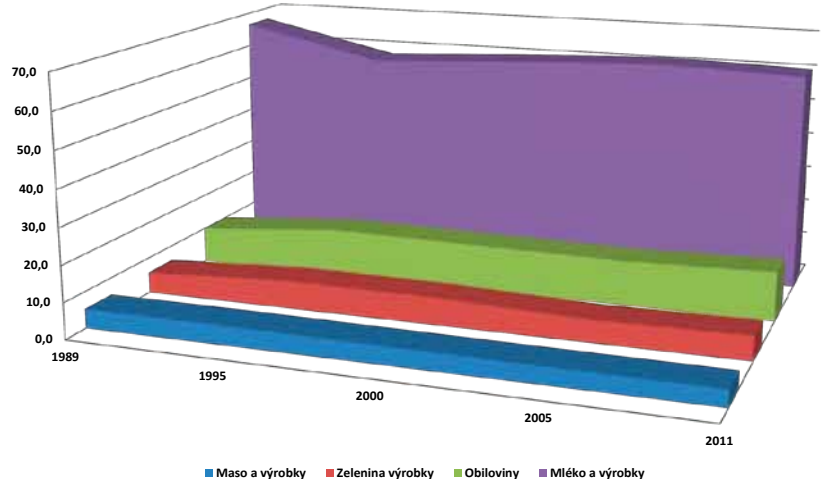
Celkový příjem **tuků** se poměrně výrazně snížil (o 5,8 %), nejvýrazněji z masa a masných výrobků, vajec a tuků-potravin. Přitom na příjmu tuků se začátkem 90. let nejvíce podílely maso a masné výrobky, na druhém místě byly tuky-potraviny. V dalších letech klesl podíl příjmu tuků z masa a masných výrobků v závislosti na vývoji jeho spotřeby. Na první místo se dostává podíl z tuků-potravin. Výrazně se zvýšil podíl tuků z luštěnin a výrobků z obilovin.

Celkový příjem **sacharidů** se za hodnocené období značně zvýšil (o 12,6 %). Na celkovém příjmu sacharidů se nejvíce podílejí výrobky z obilovin a tento podíl se zvyšuje. Na druhém místě je potravinová skupina cukr a výrobky z cukru, třetí místo patří ovoci a výrobkům z ovoce. U ovoce a ovocných výrobků však ve sledovaném období podíl sacharidů

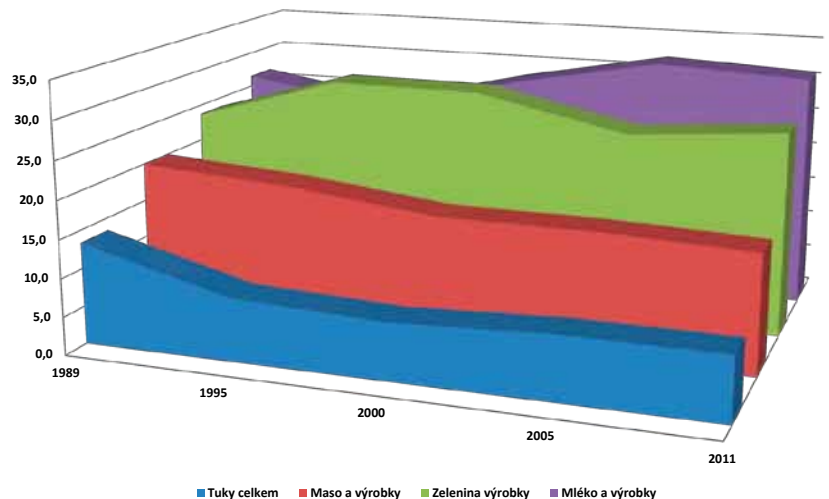
Graf 6 - Vývoj podílu příjmu železa z nejdůležitějších komodit na jejich celkovém příjmu

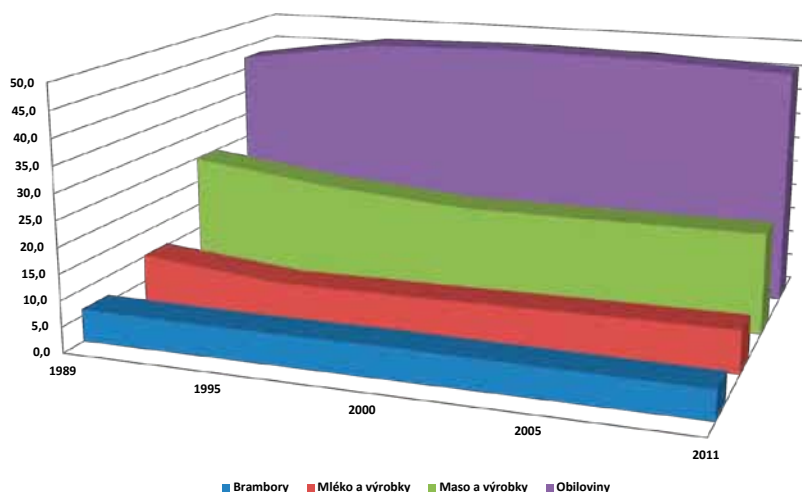
Graf 7 - Vývoj podílu příjmu vápníku z nejdůležitějších komodit na jejich celkovém příjmu

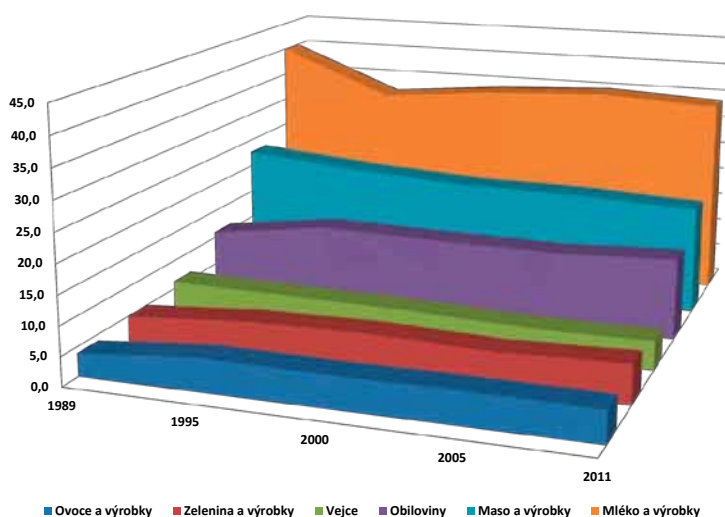
Graf 8 - Vývoj podílu příjmu vitamínu A z nejdůležitějších komodit na jeho celkovém příjmu

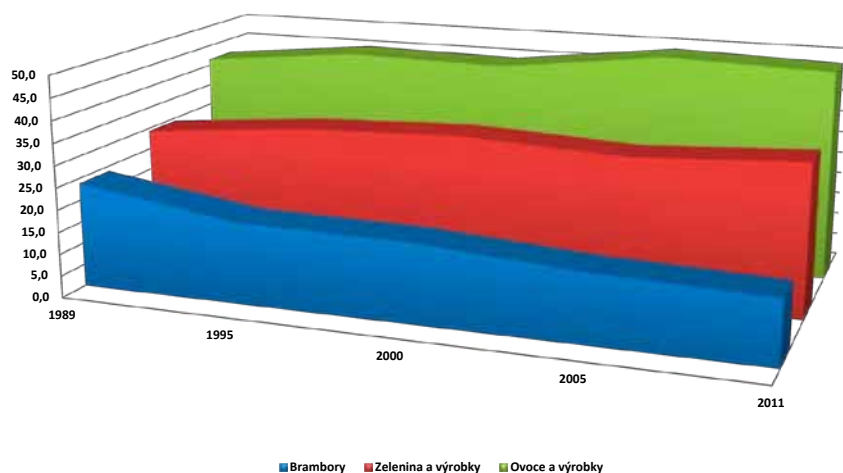
Graf 9 - Vývoj podílu příjmu vitamínu B₁ z nejdůležitějších komodit na jeho celkovém příjmu

Graf 10 - Vývoj podílu příjmu vitamínu B₂ z nejdůležitějších komodit na jeho celkovém příjmu

Graf 11 - Vývoj podílu příjmu vitamínu C z nejdůležitějších komodit na jeho celkovém příjmu

mírně klesá, protože se snižuje spotřeba výrobků z ovoce, které obsahují vyšší podíl cukru než čerstvé ovoce. Snížil se příjem sacharidů z tuků, vajec, mléka a mléčných výrobků a dalších, převážně živočišných zdrojů. Příjem sacharidů jako jediný nutriční faktor (v rámci základních živin) začátkem 90. let nepoklesl. Došlo ke snížení příjmu sacharidů ze všech živočišných zdrojů, ale výrazně se zvýšil podíl sacharidů z rostlinných produktů.

Celkový příjem **železa** se mírně snížil (o 1,9 %). Na příjmu železa se po celé sledované období zásadním způsobem podílejí výrobky z obilovin a maso a masné výrobky. Přitom podíl příjmu železa z masa a masných výrobků se snižuje, naopak z obilovin stále roste. To souvisí s vývojem spotřeby těchto potravinových skupin; roli hraje i změna spotřeby uvnitř potravinové skupiny maso a masné výrobky. Roste spotřeba drůbeže, která má nižší obsah železa než „červené“ maso.

Po celé hodnocené období se na celkovém příjmu **vápníku** rozhodujícím způsobem podílí potravinová skupina mléko a mléčné výrobky, na druhém místě jsou výrobky z obilovin. Podíl příjmu vápníku z mléka a mléčných výrobků se snížil, zatímco z výrobků z obilovin vzrostl. Celkový příjem vápníku se snížil (o 5,4 %), především šlo o podíl příjmu vápníku z tuků (snížení spotřeby másla) a vajec. Naopak výrazně se zvýšil podíl vápníku z rostlinných zdrojů, zejména z luštěnin, cukru a výrobků z cukru a také výrobků z obilovin.

Po celé sledované období se na příjmu **vitaminu A** podílejí především mléko a mléčné výrobky, zelenina a zeleninové výrobky a maso a masné výrobky. Podíl příjmu vitamínu A na celkovém příjmu tohoto vitamínu z masa a masných výrobků se snižuje, naopak příjem vitamínu A z mléka a mléčných výrobků a zeleniny vč. výrobků se zvyšuje. To samozřejmě souvisí s vývojem spotřeby těchto potravinových skupin. Příjem vitamínu A se celkově snížil (o 4,0 %), zejména poklesl podíl příjmu vitamínu A z tuků (snížení spotřeby másla) a živočišných zdrojů potravin s výjimkou mléka a mléčných výrobků. Naopak zvýšil se podíl příjmu vitamínu A z rostlinných zdrojů, zejména z výrobků z obilovin a z cukru a výrobků z cukru.

Na příjmu **vitaminu B₁** se podílejí především výrobky z obilovin a maso a masné výrobky. Příjem vitamínu B₁ z výrobků obilovin roste a naopak z masa a masných výrobků klesá. Celkově se příjem vitamínu B₁ snížil (o 5,3 %), poklesl především podíl příjmu vitamínu B₁ z tuků a živočišných

zdrojů potravin a zvýšil se podíl příjmu vitamínu B₁ z rostlinných zdrojů.

Na příjmu **vitamínu B₂** se po celé sledované období podílejí především výrobky mléko a mléčné výrobky. Přesto, že snížení podílu příjmu vitamínu B₂ z živočišných zdrojů bylo výrazné, zůstává pořadí podílu příjmu vitamínu B₂ podle jednotlivých potravinových komodit stále stejné, tj. mléko a mléčné výrobky, maso a masné výrobky, výrobky z obilovin.

Za sledované období se příjem **vitamínu C** výrazně zvýšil (o 39,1 %). Po celé období se na příjmu vitamínu C podílejí především ovoce a výrobky z ovoce, následují zelenina a zeleninové výrobky a brambory. Poklesl podíl příjmu vitamínu C ze všech živočišných zdrojů potravin (které však obsahují nepatrné množství vitamínu C), ale i brambor. Naopak mimořádným zvýšením spotřeby ovoce a zeleniny došlo ke zvýšení podílu příjmu vitamínu C z těchto potravinových komodit.

Závěrem je možné konstatovat, že změny v podílu příjmu nutričních faktorů z jednotlivých potravinových skupin velmi silně korespondují s vývojem spotřeby potravin. Proto k nejvýraznějším změnám v příjmu jednotlivých nutričních faktorů došlo začátkem 90. let, v dalších letech nastaly již jen menší výkyvy. Z analýzy je zřejmé, že ve vývoji příjmu jednotlivých nutričních faktorů hrají nejdůležitější roli snížení spotřeby potravin živočišného původu a růst spotřeby rostlinných produktů, ale i změny ve spotřebě uvnitř jednotlivých potravinových skupin – poptávka po konkrétním sortimentu.

Literatura

1. Potravinové tabulky, II. díl, Společnost pro výživu ve spolupráci s MZe, Praha 1993 + vlastní počty potravinových skupin, ÚZEI
2. Spotřeba potravin, 1989-2011, ČSÚ

Abstract

The analysis of long-term development of nutritional assessment shows that the most significant changes occurred in the early post-revolutionary years, in the next period the changes were less significant. This development closely related to the most significant change in total consumption (increase in vegetable consumption and decrease in consumption of animal products), as well as to the consumption of a particular food assortment. Cereal products have the highest share of energy intake and this share is growing. There is considerable change in the development of protein intake: the proportion of protein from meat moved into the second place while the share of proteins from cereals moved in the first place in the total protein intake. Total fat intake has decreased significantly, share from fat-foods is in the first place in the present. Cereal products have the highest share of carbohydrate intake throughout the period and this share is increasing. Total iron intake is provided particularly by cereal products (share is growing), the meat occupies the second place (share is falling). The main sources of calcium are milk and dairy products. Intake of vitamin A is covered mainly by milk and dairy products, vegetables and meat. Vitamin B₁ is received mainly from cereal products, vitamin B₂ from milk products. Intake of vitamin C is ensured by fruit and vegetables, for which the share of total income grows, and potatoes, which share drops.

OD ČESKÉHO ČESNEKU PO PACHINO S VAŠÍ MAKRO KARTOU

MAKRO karta: vstupenka do světa čerstvosti,
kvality a velkého výběru

www.makro.cz

PARTNER PROFESIONÁLŮ